

बंगलाचुली गाउँपालिका

राजश्व सम्भाव्यता अध्ययन
प्रतिवेदन

चैत्र २५, २०७६

परिच्छेद-एक

परिचय

१.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

नेपालको संविधानले केन्द्रिकृत तथा एकात्मक शासन व्यवस्थाको अन्त्य गरि नेपाललाई संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक मुलुकको रूपमा स्थापित गरेसंगै नेपाल सरकारको मिति २०७३।११।....को निर्णयानुसार ७५३ स्थानीय तहहरूको घोषणा गरियो । सोहि घोषणा बमोजिम यस गाउँपालिकाको समेत स्थापना भएको हो । औपचारिक रूपमा मिति २०७३।११।....मा स्थापना भइ सञ्चालनमा आएको यो गाउँपालिका दाङ्ग जिल्लाको सदरमुकाम घोराही देखि पूर्वमा अवस्थित रहेको छ । प्रदेश नं ५ को राप्तीअञ्चलको दाङ्ग जिल्लामा अवस्थित यो गाउँपालिकाको स्थापना साविकका स्युजागा.वि.स.को पुरै भुभाग, काभ्रे गा.वि.स.को पुरै भुभाग, लोहारपानी गा.वि.स.को पुरै भुभाग र हासिपुरगा.वि.स.का वडा नं. ३ देखि ९ समावेश गरी स्थापना गरिएको हो । २४५ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलरहेको यस गाउँपालिकाको पूर्व र उत्तरमा प्युठान जिल्ला, पश्चिममा घोराही उपमहानगरपालिका, दक्षिणमा राप्ती गाउँपालिका र लमही नगरपालिका पर्दछ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या २४,२४५ रहेको छ । जसमध्ये पुरुष १०,८७९ र महिला १३,३६६ रहेका छन् । यहाँको जनघनत्व ९९ जना प्रति वर्गकिलोमिटर रहेको छ ।

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा उल्लेखित स्थानीय तहको एकल अधिकार तथा अनुसूची ९ मा उल्लेखित साझा अधिकारको अधिनमा रहि यस गाउँपालिकाले स्थापना कालदेखि सेवा प्रवाह र विकास निर्माणका विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । स्थानीय तहको योजना निर्माण गर्नका लागि विभिन्न आधारहरूमध्ये सो स्थानको वस्तुस्थितीको यथार्थ तथ्यहरूको जानकारी हुनु पहिलो र आधारभुत कुरा हो । स्थानीय तहको योजना तर्जुमाको लागि आफ्नो क्षेत्रको भौगोलिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्थाको चित्रण आवश्यक हुन्छ भने त्यसका साथै भौतिक, साँस्कृतिक, पक्षको समेत आधारभुत ज्ञानको आवश्यकता पर्दछ । माथि उल्लेख गरिएका तथ्याङ्कका अभावमा व्यवस्थित योजना निर्माण हुन सक्दैन । व्यवस्थित योजनाको अभावमा विकासको प्रतिफल जनताको घरदैलो सम्म पुग्न सक्दैन । तसर्थ, व्यवस्थित योजनाको तर्जुमाको लागि सुचनार स्थानीय विवरणको निकै महत्व रहन्छ । यथार्थ विवरणको अभावमा वास्वविक समस्याको समेत पहिचान हुन नसकि श्रोत तथा साधनको उचित वितरण तथा प्रयोग समेत हुन सक्दैन ।

नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई आफ्नो शासन आफै गर्न पाउने अधिकार र जिम्मेवारी दिएको छ । सोहि बमोजिमको शासन सञ्चालन गर्न आर्थिक स्रोतको आवश्यकता रहने कुरामा द्विमत रहँदैन । गाउँपालिकाले यस किसिमको साधनको प्रबन्धनेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने विभिन्न किसिमका अनुदान र राजस्व बाँडफाँट तथा आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट परिचालन गर्ने गरेको छ । गाउँपालिकालाईस्रोत साधनमा आत्मनिर्भर बनाइ समुन्नत बनाउन आन्तरिक स्रोतमा वृद्धि गर्न समेत यो गाउँपालिका क्रियाशिल रहँदै आएको छ । कृषी, पशुपालन र फलफूल खेति नै यहाँको आर्थिकक्रियाकलापको मुख्य आधार रहेको छ । वैदेशिक रोजगार र स्थानीय श्रमका माध्यमबाट समेत यहाँको जनजिवन सञ्चालन भएको देखिन्छ । पशुपालनमा बाखापालन,भैसीपालन, गाईपालन तथा कुखुरापालन व्यवसायका लागि समेत यस गाउँपालिकामा सम्भावना रहेको छ । यसका साथै मौरिपालन व्यवसाय समेत यहाँको अर्थोपार्जनको सम्भावनाको व्यवसाय रहेको छ । विस्तारै बाखामा आत्म निर्भर वन्दै गरेको हाम्रो जस्तो देशका लागि बाखापालन व्यवसाय प्रमुख कृषी व्यवसायको रूपमा स्थापित हुँदैछ । यसै अवसर लाई बंगलाचुली गाउँपालिकाले राम्रो सँग सदुपयोग गर्न सक्छ । बाखा पालन व्यवसायका लागि किसानलाई व्यवसायीक रूपमा प्रेरीत गर्नु एउटा पक्ष हो भने अर्कोतिर यस गाउँपालिका भित्रका थुप्रै वनजंगललाई समेत उपयोग गर्दै स्वयम्गाउँपालिकाको पहलमा बाखापालन व्यवसायिक फर्महरू लाई भित्र्याउन सकिने अवस्था रहेको छ । पहिलो प्रथामिकता स्थानीय किसान वा व्यवसायीलाई दिने र दोस्रो बाहिरबाट आई व्यवसाय गर्न चाहना राखेलाई समेत आफ्नो स्वामित्वमा रहेको वनजंगललाई भाडामा दिने र पूर्वाधार तयार गरिदिने हो भने बाखापालन व्यवसायका लागि अत्यन्तै उपयोगी हुने देखिन्छ । यसले योगाउँपालिकाको आन्तरिक आय स्रोत वृद्धि हुने कुरामा दुईमत छैन । उत्पादित खसि-बोका तथा बाखाहरूको बजारको समेत अभाव नहुने कुरा पनि प्रष्ट छ । सडक सञ्जालबाट जोडिएको यस गाउँपालिकामा उत्पादित बाखाको लागि घोराही, तुल्सिपुर,बुटवल, नारायणघाट, काठमाण्डौ, पोखरा यसका सम्भावित बजार क्षेत्र हुन् । त्यस्तै कुखुरा पालन व्यवसायलाई समेत गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको खाली जमिन लाई प्रयोग गर्न सकिने पर्याप्त सम्भावना रहेको छ ।

१.२ राजस्व सम्भाव्यता अध्ययनको परिचय

नेपालको संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिकाहरूलाई स्वायत्त सरकारकोरूपमा मान्यता दिई आफ्नो क्षेत्रको विकास कार्य सञ्चालन गर्नका लागि उनीहरूलाई स्पष्ट अधिकार समेत दिएको छ । स्थानीय स्तरमै जनतालाई शासन प्रक्रियामा अधिकारिक रूपले सम्मिलित हुने अवसर जुटाई प्रजातन्त्रका लाभहरूको उपभोग गर्नसक्ने अवस्था कायम गर्नु लोककल्याणकारी राज्यको मुख्य दायित्व हो । विगतको केन्द्रीकृत अधिकारलाई जनताको

आवश्यकता अनुरूप कार्यान्वयन गर्ने उद्देश्यले राज्यको पूनसंरचनासंगै संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ लागु गरिएको छ । उक्त कानूनहरूले आफ्नो क्षेत्रको विकासका लागि साधनको उच्चतम परिचालन र विनियोजन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । विकासका प्रतिफलको सन्तुलित र समान वितरणका माध्यमबाट सामाजिक समानता ल्याउन आदिवासीजनजाति, दलित र सामाजिक तथा आर्थिक दृष्टिकोणले पिछ्छडिएका वर्ग समेतको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्य राखेको छ । विकासको अवसर स्थानीय स्तरका समुदायसम्म समावेशी रूपमा पुऱ्याउनका लागि राज्यले विकेन्द्रीकरणको अवधारणालाई मूल माध्यम बनाएको छ । जस अनुसार राज्यबाट प्रवाह गरिने सेवाहरूमा सबै वर्गको समान पहुँच हुने राज्य संयन्त्रलाई राज्यले स्थानीय तह वा स्थानीय सरकारको रूपमा परिभाषित गरि तदनुरूप अधिकारको व्यवस्था गरेको छ । जसमा सबै जनता तथा सबै वर्गहरूको निर्वाचन प्रकृया द्वारा प्रतिनिधित्व भएको हुन्छ । यसरी स्थानीय स्तरमा स्थानीय सरकारको रूपमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूलाई स्थानीय स्तरको विकास प्रक्रियालाई संस्थागत गर्ने, योजनाहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन रसोको लागि वित्तीय स्रोतको समेत सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जिम्मेवारी र अधिकार हस्तान्तरण गरिएको छ । उपरोक्त अधिकार तथा जिम्मेवारी प्राप्त गरेका स्थानीय सरकारहरूले स्थानीय स्तरमा विकासका आधारभूत सेवाहरू सहज र प्रभावकारी ढंगबाट प्रवाह गरि स्थानीय जनतालाई विकासको मुल प्रवाहमा समावेश गर्न प्रमुख दायित्व लिनु पर्दछ ।

स्थानीय तहहरूको अधिकारको बढोत्तरी गर्ने सिलसिलामा केन्द्रीय स्तरका विकाससंग सम्बद्ध संस्थाहरूको कार्य जिम्मेवारी र स्थानीय तहहरूलाई प्रावधान गरेको जिम्मेवारीमा दोहोरोपनलाई हटाई विकास कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउन नेपाल सरकारले विकेन्द्रीकरणको भावना अनुसार विषयगत कार्यालयहरू स्थानीय तहहरू अन्तरगत रहने गरि उक्त तहहरूले सम्पादन गर्ने कार्यहरूलाई समेत स्थानीय तहको मातहतमा ल्याउने कार्यको समेत थालनी गरिसकेको छ । यसका साथै स्थानीय तहहरूको क्षेत्र भित्र कार्यरत स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैसहरूलाई समेत स्थानीय तहहरूको समन्वय र निर्देशनमा रहि कार्य सम्पादन गर्नु पर्ने कानूनी प्रावधान गरेको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा स्थानीय तह हर्लुलाई दिएको जिम्मेवारी निर्वाह गर्नकालागि आवश्यक पर्ने सामाग्री, उपकरण तथा जनशक्तिको समेत व्यवस्थापन गर्न अधिकार सहितको कानूनी व्यवस्थाले स्थानीय तहहरूमा स्थानीय जनताप्रति ठूलो जिम्मेवारी थपेको छ ।

गाउँपालिकाहरूलाई आफ्नो क्षेत्र भित्रको समग्र विकास निर्माणको नेतृत्वदायी संस्थाको रूपमा स्थापित गर्ने गरी अधिकारको व्यवस्था भए अनुसार गाउँपालिकाहरूको भूमिका र जिम्मेवारीमा समेत ठूलो परिवर्तन आएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालनको प्रभावकारिता स्थानीय तहहरूको क्षमतामा भर

पर्दछ । गाउँपालिकाहरूलाई तोकिएका जिम्मेवारीहरू पुरा गर्न हरेक बर्ष नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट शर्त र निशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने गरिएको छ । यसका साथै स्थानीय क्षेत्र भित्रका खानी,वन, विद्युत, पर्यटन, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन जस्ता क्षेत्रबाट स्थानीय स्तरमा नेपाल सरकारलाई प्राप्त राजस्वसमेत गाउँपालिकाहरूमा बाँडफाँट गर्ने गरिएको छ । नेपाल सरकारले संकलन गर्ने मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तः शुल्क तथा प्रदेश सरकारबाट संकलन हुने सवारि साधन करको हिस्सा बाँडफाँटगरी गाउँपालिकालाई उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेको छ । यसै गरि नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा स्थानीय तहहरूलेवैदेशिक सहयोग समेत प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था समेत रहेको छ । त्यस बाहेक आन्तरिक श्रोतको रूपमा गाउँपालिकाहरूले विभिन्न कर, दस्तुर तथा सेवा शुल्कहरू समेत उठाउन सक्ने व्यवस्था प्रचलित कानूनले गरेको छ । स्थानीय तहहरूको आर्थिक स्रोतलाई आन्तरिक राजस्व, अनुदान, राजस्व बाँडफाँट, आन्तरिक ऋण र वैदेशिक सहायता गरी पाँच भागमा बाँड्न सकिन्छ । जसमध्ये स्थानीय तहहरूको आन्तरिक आयस्रोतमा कर तथा गैरकर राजस्वसमावेश हुन्छ । संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा भएको व्यवस्था अन्तर्गत स्थानीय तहहरू विशेष गरी गाउँपालिकाहरूले एकीकृत सम्पत्ति कर,व्यवसाय कर, घर बहाल कर, बहाल विटौरी कर, सडक,बाटो, पुल,सिंचाइ, कुलो तथा पोखरीको प्रयोग वाफत उपभोक्ताहरूबाट सेवा शुल्क उठाउन सक्ने व्यवस्था छ । खोटो, जडिबुटी, वनकस, कवाडी, ऊन,ढुंगा, स्लेट, बालुवा, मृत जनावरको हाड,सिड,ज्वौंख तथा छाला सङ्कलकहरूबाट कर उठाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

यस प्रतिवेदनमा उल्लेखित राजस्व शिर्षकहरूमा विगतमा के कति संकलन भयो, संकलित राजस्व र सोको वार्षिक वृद्धिदर,राजस्वका स्रोतहरूको स्थिरता र विश्वसनीयता,राजस्व संकलनको विधि र सोकोआम्दानी बाँड्ने तरिका निर्धारित राजस्वसंकलन हुन सके नसकेको विवरण,संकलन हुन नसकी बाँकी रहेको राजस्व वक्यौताको विवरण र राजस्व असुली दरको विश्लेषण गरिएको छ । यसका साथै राजस्व परिचालनका क्षेत्रमा देखिएका समस्या तथा सम्भावनाहरूको पहिचान गरी थप राजस्व उठाउने तथा सोको दरमा अभिवृद्धि गर्न गर्नुपर्ने सुधारका कार्यहरू समेत लक्षित गरिएको छ । यी सबै श्रोतहरूबाट गाउँपालिकाहरूले उल्लेखीय मात्रामा रकम प्राप्त गर्ने भए तापनि स्थानीय स्तरका जनताको विकास मागको तुलनामा उक्त श्रोत अत्यन्त न्यून हुने गरेको छ । यस बाहेकका श्रोतहरूको उपलब्धताका लागि गाउँपालिकाहरूको प्रत्यक्ष भूमिका न्यून रहने र यसबाट गाउँपालिकाहरू आवश्यक श्रोतको निमित्त संघीय सरकारमा निर्भर रहनु पर्ने हुँदा स्थानीय मागहरूको सहज पूर्तिका लागि आन्तरिक श्रोतहरूको प्रभावकारी परिचालन गाउँपालिकाहरूको निमित्त एक मात्र उपयुक्त विकल्प हुन सक्ने देखिएको छ ।

स्थानीय तहहरूले विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त गरेको रकमलाई आफ्नो सञ्चित कोषमा जम्मा गरि विनियोजन ऐन बमोजिम मात्र खर्च गर्ने पाउने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । उक्त संवैधानिक प्रावधान बमोजिम स्थानीय सञ्चित कोषमा देहाय बमोजिम रकम प्राप्त हुने गर्दछ ।

- नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,
- प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,
- गाउँपालिकामा प्राप्त हुने सबै प्रकारका राजस्व,
- नेपाल सरकारबाट प्राप्त राजस्व बाँडफाँटको रकम,
- प्रदेश सरकारबाट प्राप्त राजस्व बाँडफाँटको रकम,
- गाउँपालिकाले लिएको आन्तरिक ऋणरकम,
- वैदेशिक सहायताबाट प्राप्त रकम,
- अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम,

गाउँपालिकास्थानीय स्तरको सरकार भएकोले यसलाई स्थानीय स्तरमा नै स्रोत परिचालन तथा राजस्व असुल नीति निर्धारण, दररेट निर्धारण र असुल गर्ने कानूनी अधिकार प्राप्त छ । गाउँपालिकाको लागि स्थानीय स्रोतहरूबाट प्राप्त हुने रकम नै आयको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको भए पनि यस क्षेत्रमा नीतिगत तथा अस्पष्टता एवम् सम्भाव्य स्रोतहरूको पहिचान हुन नसक्दा आन्तरिक स्रोतको पूर्ण उपयोग हुन सकिरहेको छैन । यी सबै नीतिगत एवम् व्यवहारिक कठिनाई तथा समस्याहरूको निराकरण गरी गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालनको अवस्थालाई अझ बढी व्यवहारिक तथा न्यायोचित बनाउन यसका प्रमुख आधारहरूलाई सहभागितामूलक प्रकृयाबाट अध्ययन तथा विश्लेषण गरी नतिजाको आधारमा आवश्यक नीति तर्जुमा र संस्थागत व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

यसै पृष्ठभूमिमा बंगलाचुलीगाउँपालिकाको राजस्व सम्भाव्यता तथा आन्तरिक स्रोत प्रक्षेपण सम्बन्धी अध्ययन गर्न आवश्यक महशुस गरी यस सम्बन्धी अध्ययन गरिएको छ । यस अध्ययनको क्रममा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतका संभावनाहरूको पहिचान गरी स्रोत परिचालनमा प्रमुख भूमिका खेल्ने सरकारी तहहरू, जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य सरोकारवालापक्षहरू तथा गाउँपालिकाका कर्मचारीहरूको अन्तर्क्रियाबाट आन्तरिक स्रोतको पहिचान तथा परिचालनको अध्ययन गरिएको छ । यो अध्ययनले गाउँपालिका भित्रका सबै वार्ड, टोल तथा वस्तिहरूमा स्रोत परिचालनको कार्यलाई सरल तथा सहज बनाउने मात्र नभई स्थानीय तहहरू विचको स्रोत परिचालनको संभावनालाई समेत उजागर गरेको छ ।

१.३ अध्ययनकोउद्देश्य

यस अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य बंगलाचुलीगाउँपालिकाको आम्दानीका श्रोतको सम्भावनाहरूको पहिचान गरि लेखाजोखा गर्नु रहेको छ । यसका विशिष्ट उद्देश्य निम्नानुसार रहेका छन्

- गाउँपालिकाको गत आ.व.को राजस्वपरिचालन तथा खर्चको समिक्षा तथा विश्लेषण गर्ने,
- गाउँपालिकाको राजस्वका थप क्षेत्रहरूको पहिचान गर्ने,
- विभिन्न कर तथा शुल्कहरूको परिचालनको दायरा तथा दररेटको वर्तमान अवस्था को विश्लेषण गरी दायरा र दररेट वढाउन सक्ने सम्भावनाको विश्लेषण गर्ने ,
- राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्ताव गर्ने ।

१.४ अध्ययनका चरणहरू

गाउँपालिकाहरूमा आन्तरिक श्रोतहरूको परिचालन सम्बन्धी विषयमा अध्ययन गर्नका लागि बस्तुनिष्ठ सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभाव रहेको छ । यस्ता सूचना तथा तथ्याङ्कहरू प्राथमिक रूपमा संकलन गर्ने कार्य पनि सहज छैन । यस तथ्यलाई मनन गरी प्रस्तुत कार्यक्रममा आवश्यक तथ्याङ्कएवम् सूचनाहरू संकलन गर्ने कार्यमा जनप्रतिनिधिहरू, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरूको प्रमुख भूमिका रहने र परामर्शदाताबाट त्यस्ता सूचनाहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी सुझाव प्रस्तुत गर्ने गरी डिजाइन गरिएको थियो । यस सन्दर्भमा कार्यक्रमलाई निम्न लिखित चरणहरूमा सम्पन्न गरिएको थियो ।

पहिलो चरण: तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी अभिमुखिकरण

यस चरणमा गाउँपालिकाका सम्बद्ध कर्मचारीहरूलाई श्रोत पहिचान एवम् राजस्व प्रक्षेपणको लागि सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन विधी सम्बन्धमा अभिमुखीकरण गरिएको थियो । बंगलाचुलीगाउँपालिकानयाँ गाउँपालिकाको रूपमा स्थापना भएकाले साविकका गा.वि.स.हरूबाट भएको आम्दानीलाई अध्ययन गरी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो । अभिमुखीकरण कार्यक्रममा जनप्रतिनिधि, कर्मचारी तथा परामर्शदाताहरू बीच आपसी परिचय तथा छलफल पछि कार्यक्रमको उद्देश्य र कार्यविधी बारे संक्षेपमा छलफल गरिएको थियो ।

दोस्रो चरण: तथ्याङ्कको संकलनर विश्लेषण

गाउँपालिकाका सम्बद्ध जनप्रतिनिधि कर्मचारीहरूद्वारा उपलब्ध गराईएको तथ्याङ्क अनुसारको आन्तरिक राजस्वका प्रमुख श्रोतहरूको वर्तमान अवस्था र यसको सम्भाव्यता बारे सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो । त्यसैगरी गाउँपालिकाले हाल उठाउदै गरेका करका क्षेत्रहरूमा देखिएका समस्या

तथा चूनौतिहरूको पहिचान गरी त्यसका सम्भाव्य समाधानका उपायहरूका बारेमा छलफल र विश्लेषण गरियो । यसरी परामर्शदाताले संकलित सूचना एवमत्थ्याङ्कहरू विश्लेषण गरी अन्तिम अन्तरक्रिया कार्यक्रममा प्रस्तुतीकरण गरिएको थियो ।

तेस्रो चरण: अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन

यस चरणमा गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोत पहिचान र प्रक्षेपण सम्बन्धी अध्ययनका क्रममा प्राप्त नतिजाहरूको बारेमा सरोकारवालाहरू बीच छलफल गरी सुझाव संकलन गर्ने उद्देश्यले अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । यस अन्तकृया कार्यक्रममा तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषणबाट प्राप्त नतिजाहरूलाई गाउँपालिकाका सम्बद्धपक्षहरू बीच प्रस्तुत गरी राय सुझाव प्राप्त गरिएको थियो ।

चौथो चरण: प्रतिवेदनको तयारी

कार्यक्रम अवधिमा भएका क्रियाकलापहरूलाई समेटी बंगलाचुलीगाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोत परिचालनको वर्तमान अवस्था, सम्भाव्य क्षेत्रहरूको पहिचान एवम् त्यस्ता श्रोतहरूको प्रभावकारी परिचालनको सन्दर्भमा देखिएका एवम्देखिन सक्ने समस्याहरू र समाधानका उपायहरूका साथै गाउँपालिका तथा सम्बन्धित तहहरूले अवलम्बन गर्नु पर्ने विषयहरू समेत समेटी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.५ कार्यक्रमका सहभागिहरू

पहिलो चरणमा संचालित अभिमुखीकरण तथा सूचना र तथ्याङ्क संकलन कार्यक्रममा गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडाध्यक्षहरू, कार्यपालिकाका सदस्यहरू एवम् प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, लेखापाल, प्रशासन प्रमुख, प्राविधिक कर्मचारी, वार्ड सचिवहरू लगायत गाउँपालिकाका अन्य कर्मचारीहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

१.६ प्रतिवेदन संगठन

बंगलाचुलीगाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोत प्रक्षेपण अध्ययनबाट हासिल भएका उपलब्धीहरूको आधारमा यस गाउँपालिकाले आफ्नो भावी नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनको लागि आधारहरू उपलब्ध गराउने उद्देश्यले यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यो प्रतिवेदनलाई निम्नलिखित पाँचपरिच्छेदहरूमा विभाजन गरिएको छ ।

परिच्छेद १ परिचय

परिच्छेद २ राजस्व सम्बन्धी कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाको विश्लेषण

परिच्छेद ३ गाउँपालिकाको राजस्वको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण

परिच्छेद ४ गाउँपालिकाको राजस्वको प्रक्षेपण

परिच्छेद ५ निष्कर्ष तथा सुझावहरू

परिच्छेद १ को परिचय खण्डमा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, राजस्व संभाव्यता अध्ययनको परिचय, अध्ययनको उद्देश्यहरू, अध्ययनका चरणहरू, अध्ययनमा सूचना तथा जानकारीहरू उपलब्ध गराउन सहभागीहरूको विवरण र प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका विषयवस्तुहरूको संगठनलाई समावेश गरिएको छ । परिच्छेद २ को राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको विश्लेषण खण्डमानेपालको संविधान अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, कार्यविस्तृतीकरण प्रतिवेदन, प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७५, प्रदेश कर तथा गैर कर सम्बन्धी ऐन, २०७५, संघ प्रदेश र गाउँपालिकाको सालबसाली आर्थिक ऐन तथा अनुदान र राजस्वसँग सम्बन्धित प्रचलित कानूनी व्यवस्थाहरूको विश्लेषण गरिएको छ । परिच्छेद ३ को गाउँपालिकाको राजस्वको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणमा शिर्षकमा गाउँपालिकाको आ.व.२०७४/७५ देखि आ.व.२०७६/७७ सम्मको आन्तरिक स्रोतको विश्लेषण, राजस्व बाँडफाँट र अनुदानको विश्लेषण, आन्तरिक ऋण तथा वैदेशिक सहायताको विश्लेषण गरिएको छ । यसै गरि परिच्छेद ४ मा परिच्छेद ३ मा उल्लेखित शिर्षकहरूमा आगामी आ.व.२०७७/७८ मा गाउँपालिकाले प्राप्त गर्न सक्ने राजस्वको विश्लेषण गरिएको छ भने अन्तिम परिच्छेदमा अध्ययनमा देखिएका निष्कर्ष तथा सुझावहरूलाई समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद- दुई

राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाकोविश्लेषण

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ ले स्थानीय तहको अधिकार सूची र अनुसूची ९ले संघप्रदेश रस्थानीयतहको साझा अधिकार सूची, अनुसूची ६ ले प्रदेश सरकारको अधिकार सूचीको व्यवस्था गरेको छ । अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ र प्रदेशले स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण, समपुरक, शसर्त र विशेष अनुदान उपलब्ध गराउने व्यवस्था समेत गरेको छ । प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले समेत प्रदेशलेस्थानीय तहलाई सोहि प्रकृतिका अनुदान दिने कुरा उल्लेख गरेको छ । यसका साथै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको एकल अधिकार सूचीको सम्बन्धमा स्थानीय तहले लिन सक्ने कर तथा गैरकर राजस्वको सम्बन्धमा व्याख्या गरेको छ । नेपाल सरकारबाट स्विकृत कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन समेतले स्थानीय तहको अधिकारलाई थप व्याख्या गरेको छ । प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा रहेको विज्ञापन कर र मनोरञ्जन करका सम्बन्धमा संकलन विधि र प्रकृत्यामा एकरूपता कायम गर्ने उदेश्यले प्रदेश सरकारले विज्ञापन कर नियमावली, २०७६ र मनोरञ्जन कर नियमावली, २०७६ समेत स्विकृत गरिसकेको छ । नदिजन्य पदार्थको संकलन र विक्रि वितरणको लागि नदिजन्य पदार्थ व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ पनि स्विकृत गरेको छ । तसर्थ उल्लेखित कानूनी व्यवस्थाको अधिनमा स्थानीय तहले आफ्नो राजस्व प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने हुन्छ । यहाँ उल्लेखित कानूनी व्यवस्थाको छुट्टाछुट्टै विश्लेषण गरिएको छ ।

२.१संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानले राज्य शक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरि तीनतहका सरकारले प्रयोग गर्न पाउने व्यवस्था गरेको छ । संविधानकोभाग १७ मा स्थानीय तहको कार्यकारिणी अधिकार र भाग १८ मा व्यवस्थापकीय अधिकारको व्यवस्था गरेको छ । कार्यकारिणी अधिकार अन्तर्गत भाग १९ स्थानीय आर्थिक कार्य प्रणाली समेतको व्यवस्था गरिकानून बमोजिम बाहेक स्थानीय तहमा कर लगाउनर ऋण लिन नपाइने उल्लेख गरिएको छ । यस्तो अधिकारहरूको प्रयोग गर्दा संविधानको अनुसूचीमा उल्लेखित एकल अधिकार र साझा अधिकारहरूनै मुख्य आधार हुने समेत व्यवस्था गरेको

छ । स्थानीय तहको केहि करका आधारहरूको समेत व्यवस्था गरेको छ । जुन निम्नानुसार रहेको छन् ।

- राष्ट्रिय आर्थिक नीति
- बस्तु तथा सेवाको ओसारपसार
- पूँजी तथा श्रम बजार
- छिमेकी प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल नहुने गरी कर लगाउन सक्ने

स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका आम्दानीहरू जम्मा गर्ने प्रयोजनको लागि प्रत्येक स्थानीय तहमा एक सञ्चित कोष रहने र उक्त कोषमा देहायका रकमहरू जम्मा हुने व्यवस्था नेपालको संविधानको धारा २२९ मा उल्लेख गरिएको छ ।

- गाउँपालिकामा प्राप्त हुने सबै प्रकारका राजश्व
- नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान रकम
- गाउँपालिकाले लिएको ऋण रकम
- अन्य स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम

प्रत्येक आर्थिक वर्षको राजश्व र व्ययको अनुमान स्थानीय कानून बमोजिम गाउँसभार गाउँ सभामा पेश गरी पारित गराउनु पर्ने र घाटा बजेट निर्माण गर्नु पर्ने भएमा संघीय र प्रदेश कानून बमोजिम स्रोत समेत प्रस्तुत गर्नु पर्ने व्यवस्था नेपालको संविधानले गरेको छ । यसका साथै संघ प्रदेश र स्थानी तहको वित्तिय व्यवस्थाको कार्यान्वयनका लागि अध्ययन गरि सिफारिश गर्न एक राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोगको गठन गरिने कुरा समेत उल्लेख गरिएको छ । सो आयोगको काम कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार रहने व्यवस्था रहेको छ ।

- संविधान र कानून बमोजिम संघीय सञ्चितकोषबाट संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच राजश्व बाँडफाँट गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने,
- संघीय सञ्चितकोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने समानीकरण अनुदान सम्बन्धमा सिफारिश गर्ने,
- सशर्त अनुदान सम्बन्धमा अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने,
- प्रदेश सञ्चितकोष र स्थानीय सरकारबीच राजश्व बाँडफाँटका आधार र ढाँचा तयार गर्ने,
- राजश्व असुली सुधारका उपाय खोजी गर्ने,
- आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिश गर्ने आदि ।

संविधानको अनुसूची र स्थानीय तहका अधिकार

संविधानको अनुसूची ८ ले स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूची र अनुसूची ९ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीको व्यवस्था गरि स्थानीय तहको अधिकारको व्यवस्था गरेको छ । ती सूचीहरूमा उल्लेखित अधिकारहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

अनुसूची ८ स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूची

- गाउँ प्रहरी
- सहकारी संस्था
- एफ एम सञ्चालन
- स्थानीय कर: सम्पत्ति कर, घर बहालकर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क, बिज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमिकर, मालपोत कर
- स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन
- स्थानीय तथ्याङ्क तथा अभिलेख संकलन
- स्थानीय यस्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना
- आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा
- आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई
- स्थानीय बजार व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण
- स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक, कृषि सडक, सिंचाई
- गाउँ सभा, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन
- स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन
- घर जग्गा धनीपूजा बितरण
- कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन, पशुस्वास्थ्य, सहकारी
- ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन
- बेरोजगारहरूको तथ्याङ्क संकलन
- कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण
- खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक उर्जा
- विपद व्यवस्थापन
- जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण
- भाषा, संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकास

अनुसूची १ संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूची

- सहकारी
- शिक्षा, खेलकुद र पत्रपत्रिका
- स्वास्थ्य
- कृषी
- विद्युत, खानेपानी
- सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना तथा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त
- वनजंगल, बन्यजन्तु, चराचुरुंगी, जल उपयोग वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता
- खानी तथा खनिज
- विपद व्यवस्थापन
- सामाजिक सुरक्षा र गरिवी निवारण
- व्यक्तिगत घटना, जन्म, मृत्यु, विवाह र तथ्याङ्क
- पुरातत्व, प्राचीन स्मारक, संग्रहालय
- सुकुम्बासी व्यवस्थापन
- प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी
- सवारी साधन अनुमति
- रकम, रोयल्टी, पर्यटन शुल्क

२.२ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

यस ऐनले नेपालको संवैधानिक व्यवस्थाको कार्यान्वयनको लागि स्थानीय तहको राजस्व तथा करको अधिकारलाई थप व्याख्या गरेको छ । जसमा स्थानीय तहले देहायका विषयमा कर, सेवा शुल्क तथा दस्तुरहरू लगाउन पाउने व्यवस्था गरेको छ ।

सम्पत्ति कर:

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने, करको दर निर्धारण गर्दा नागरिकको जीवनस्तर, आर्थिकस्तर र कर तिर्न सक्ने क्षमताको आधारमा गर्नु पर्ने । घर र घरजग्गाको मूल्याङ्कन देहायको आधारमा गर्नु पर्ने ।

- घर र घरजग्गाको आकार, प्रकार, बनौट र उपयोगको अवस्था,
- घर र घरजग्गाको चलनचलितको मूल्य र घरको हास मूल्य,

➤ घर र घरजग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था ।

तर देहायको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन नहुने व्यवस्था समेत सो ऐनले गरेको छ ।

- नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको स्वामित्वमा रहेको घर र जग्गा,
- सरकारी अस्पतालको घर र घरजग्गा,
- गुठीको स्वामित्वमा रहेको घर र जग्गा,
- मुनाफाको उद्देश्य नराखी सञ्चालन गरिएको सरकारी शिक्षण संस्था, कम्पनी, समिति, प्राधिकरण, बोर्ड, सरकारी संस्थानको र संघ, संस्थाको घर र घरजग्गा,
- धार्मिक संस्था (मन्दिर, गुम्बा, चर्च, मस्जिद आदि) को घर र घरजग्गा,
- खानेपानी सञ्चालन पोखरी, विद्युतगृह, मसानघाट, कब्रिस्तान, कर्वला, मजार, विमानस्थल, बसपार्क, रंगशाला, उद्यान, पार्क जस्ता सार्वजनिक उपयोगका स्थलहरू,
- राजदूतावास, वाणिज्य नियोग, कुटनैतिक नियोगका घर र घरजग्गा ।

भूमिकर (मालपोत)

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको एकीकृत सम्पत्ति कर नलगाएको अवस्थामा जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउन पाउने ।

घर जग्गा बहाल कर

गाउँपालिका वा नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा गाउँपालिका वा नगरपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउन पाउने ।

व्यवसाय कर

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन पाउने ।

बहाल बिटौरी शुल्क

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत बहाल बितौरी शुल्क लगाउन पाउने।

पार्किङ शुल्क

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ सेवा उपलब्ध गराए बापत पार्किङ शुल्क लगाउन पाउने।

जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीबुटी, वनकस (खर), कवाडी माल, प्रचलित कानून बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएको जीवजन्तुको हाड, सीड, प्वाख, छाला वा यस्तै प्रकृतिको वस्तुको व्यावसायिक उपयोग गरे बापत गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले जडीबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउन पाउने।

सेवा शुल्क

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केबलकार, ट्रेकिङ, कायाकिङ, क्यानोनिङ, बङ्गी जम्प, जिपफ्लायर, रयाफिटिङ, प्याराग्लाइडिङ लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क लगाउनेछ। अर्को गाउँपालिका वा नगरपालिकासगको सीमा नदी वा एकभन्दा बढी गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई समेटेर सञ्चालन हुने त्यस्ता सेवा वा व्यवसायमा शुल्क लगाउदा सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकासँग समन्वय गर्नु पर्ने। त्यसै गरी गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेको स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको कुनै सेवा उपयोग गरे बापत सम्बन्धित सेवा प्रदायक तथा सेवाग्राहीबाटसेवा शुल्कलगाइ शुल्कको संकलन गर्नसक्ने व्यवस्था सो ऐनले गरेको छ।

- खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह र त्यस्तै अन्य सेवा सुविधा,
- फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाइ, ढल निकास, सडक बत्ती जस्ता सेवा सुविधा,
- शौचालय, पार्क, स्नानगृह, पौडी पोखरी, व्यायमशाला, गेष्टहाउस, पर्यटकीय स्थल, छात्रावास (होष्टेल), हाट बजार, पशु बधशाला, शव दाहगृह, धोवीघाट र त्यस्तै अन्य सुविधा,
- सडक, बस पार्क, ढल, पुल, बत्ती जस्ता सेवा,

- अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्याङ्कन सम्बन्धी सेवा,
- सिफारिससम्बन्धी कुनै सेवा ।

बिक्री गर्न सक्ने

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको को बिक्री गर्न सक्ने यसरी बिक्री बापत प्राप्त रकम गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने ।

सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने

सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई गाउँपालिका तथा नगरपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्ने र यस्तो बिक्री बापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने ।

स्थानीय तहको राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानूनको विषयमा अध्ययन गरि राजस्वका सम्भावित क्षेत्रहरू र राजस्व परिचालनका सम्बन्धमा सुधारका लागि सुझाव प्रदान गर्न हरेक स्थानीय तहमा राजस्व परामर्श समिति रहने व्यवस्था रहेको छ । राजस्व परिचालनका सम्बन्धमा महत्वपूर्ण भूमिका रहेको सो समितिको गठन र काम कर्तव्य अधिकारहरू देहायबमोजिम रहेका छन् ।

समितिको गठन

- उपाध्यक्ष वा उपप्रमुख — संयोजक
- प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत — सदस्य
- कार्यपालिकाले तोकेको कार्यपालिका सदस्य मध्येबाट महिला सहित दुई जना सदस्य (सदस्य
- गाउँ स्तरीय निजी क्षेत्रको उद्योग वाणिज्यसंघको प्रतिनिधि — सदस्य
- घरेलु तथा साना उद्योग सम्बन्धी मान्यताप्राप्त संस्थाको गाउँ तहको प्रतिनिधि — सदस्य

- राजश्व शाखा प्रमुख – सदस्य सचिव

समितिको काम कर्तव्य र अधिकार

- नीति तथा कानून तर्जुमा, संसोधन, परिमार्जन, सोको परिपालन सम्बन्धमा सिफारिश
- राजश्वका श्रोत दायरा र दर समेतको विश्लेषण, राजश्वको अनुमान
- राजश्वका दर, क्षेत्र लगायतका आधारमा आन्तरिक आयको विश्लेषण तथा अनुमान गर्ने
- उद्योग, व्यवसाय, रोजगारी प्रबर्द्धनममा योगदान दिने कर नीति सम्बन्धमा परामर्श दिने
- राजश्व प्रशासन सुधार
- कर राजश्व तथा गैरकर राजश्वका सम्बन्धमा परामर्श

२.३ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

स्थानीय तहले स्थानीय कानून बमोजिम देयायमा उल्लिखित कर तथा गैर कर लगाउन र उठाउन तथा प्रचलित कानून बमोजिम लागेको आफ्नो अधिकारभित्रको दण्ड जरिवाना उठाउनसक्ने । कर लगाउँदा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश र स्थानीय तहलाई प्रतिकूल नहुने गरी लगाउनु पर्नेर त्यस्तो गैर करको दर वस्तु वा सेवाको लागत, सञ्चालन र सम्भार खर्चलाई आधार मानी गैर करका दर निर्धारण गर्नु पर्ने ।

कर

- (१) सम्पत्ति कर(२) घर बहाल कर,
- (३) घर-जग्गा रजिष्ट्रेसन शुल्क(४) सवारी साधन कर,
- (५) भूमि कर (मालपोत)(६) मनोरञ्जन कर,
- (७) विज्ञापन कर(८) व्यवसाय कर ।

गैर कर

- (१) सेवा शुल्क दस्तुर(२) पर्यटन शुल्क(३) दण्ड जरिवाना ।

स्थानीय तहको अधिकारक्षेत्रको विषयमा स्थानीय कानून र अन्यप्रचलित कानून अनुसार अन्य कर तथा गैर कर लगाउन सक्ने ।

मूल्य अभिवृद्धि कर तथा अन्तःशुल्कको बाँडफाँट

नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहबीच मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्तःशुल्क रकम बाँडफाँट गर्न नेपाल सरकारले एक सङ्घीय विभाज्य कोष खडा गरी त्यस्तो रकम सो कोषमा जम्मा गर्ने र यसरी जम्मा भएको रकममध्ये सत्तरी प्रतिशत नेपाल सरकारलाई, पन्ध्र प्रतिशत प्रदेशलाई र पन्ध्र प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गरिने । बाँडफाँट गरिने रकममध्ये नेपाल सरकारले प्राप्त गर्ने रकम सङ्घीय सञ्चित कोषमा दाखिला गरिप्रदेशहरूबिच बाँडफाँट गरिने रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा र स्थानीय तहहरूबिच बाँडफाँट गरिनेरकमस्थानीय विभाज्य कोष जम्मा हुने । प्रदेश विभाज्य कोष र स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकम संविधान र यस ऐनको अधीनमा रही आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गरिने। प्रदेशले प्राप्त गर्ने रकम सम्बन्धित प्रदेश सञ्चित कोषमा र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रकम सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा हुने गरी मासिक रूपमा उपलब्ध गराइने ।

प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँट

नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहबीच सङ्घीय कानून बमोजिम प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँट गर्न नेपाल सरकारले एक सङ्घीय विभाज्यकोषमा जम्मा गर्ने । उक्त रकमनेपाल सरकारलाई ५० प्रतिशत प्रदेशहरूलाई २५ प्रतिशतर स्थानीय तहहरूलाई २५ प्रतिशतवार्षिक रूपमा बाँडफाँट गरि नेपाल सरकारले प्राप्त गर्ने रकम सङ्घीय सञ्चित कोषमा, प्रदेशले प्राप्त गर्ने रकम सम्बन्धित प्रदेश सञ्चित कोषमा र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने रकम सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा हुने गरी उपलब्ध गराइने ।

वित्तीय समानीकरण अनुदान

नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा प्रदेश र स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने र नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठेको राजस्वलाई प्रदेशले प्रदेशभिन्नका स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा प्रदेश कानून बमोजिम आयोगको सिफारिसमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने ।

सशर्त अनुदान

नेपाल सरकारले प्रदेश वा स्थानीय तह वा नेपाल सरकारको कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले तोकेको आधार बमोजिम योजना कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा

आवश्यक शर्त तोकि प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने र प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम आयोगले तोकेको आधारमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने ।

समपूरक अनुदान

नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न योजनाको सम्भाव्यता, योजनाको लागत, योजनाबाट प्राप्त हुने प्रतिफल वा लाभ, योजना कार्यान्वयन गर्न सक्ने वित्तीय तथा भौतिक क्षमता वा जनशक्ति, योजनाको आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा समपूरक अनुदान प्रदान गर्ने । प्रदेशले समेत स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम समपूरक अनुदान प्रदान गर्न सक्ने ।

विशेष अनुदान

नेपाल सरकारले शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाको विकास र आपूर्ति गर्न, अन्तर प्रदेश वा अन्तर स्थानीय तहको सन्तुलित विकास गर्न, आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारले विभेदमा परेको वर्ग वा समुदायको उत्थान वा विकास गर्न प्रदेश वा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिने कुनै खास योजनाको लागि विशेष अनुदान प्रदान गर्न सक्ने र प्रदेशले समेत स्थानीय तहलाई प्रदेश कानून बमोजिम विशेष अनुदान प्रदान गर्न सक्ने ।

वैदेशिक अनुदान वा सहयोग र आन्तरिक ऋण

स्थानीय तहले नेपाल सरकारको पूर्वस्वीकृति बिना कुनै पनि किसिमको वैदेशिक अनुदान वा सहयोगलिन नसक्ने तर राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले गरेको सिफारिसको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिनसक्ने र त्यस्तो ऋण लिनु अघि नेपाल सरकारको सहमति लिनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसका साथै स्थानीय तहले ऋण रकमको उपयोग, भुक्तानीको तरिका तथा समय सीमा समेत उल्लेख गरी ऋणको लागि नेपाल सरकार समक्ष अनुरोध गरेमानेपाल सरकारले स्थानीय तहलाई सम्झौता गरि ऋण दिन सक्नेर सम्झौतामा उल्लिखित अवधिभित्र चुक्ता नगरेमा नेपाल सरकारले सम्बन्धित स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने अनुदानबाट त्यस्तो ऋण रकम असुली गर्न सक्ने ।

२.४ प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

साझा सूचिमा रहेको प्रदेशले लगाएको र उठाएको करबाट उठेको रकमप्रदेश सरकारले प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने र यसरि जम्मा भएको रकम रकममध्येसाठी प्रतिशतप्रदेश सरकारलाई र चालीस

प्रतिशत रकम राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेबमोजिम स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई स्थानीय तहकोखर्चको आवश्यकता र राजस्वकोसंभाव्यता,नेपाल सरकारबाट आँफूलाइ प्राप्त अनदान र आफ्नो स्रोतबाट उठ्ने राजस्व समेतकाआधारमा आयोगको सिफारिसमा वित्तीयसमानीकरण अनुदान, स्थानीय तह भित्र प्रदेश सरकारको कुनै आयोजना कार्यान्वयन गर्नशर्त तोकि आयोगले तोकेको आधार बमोजिम सशर्तअनदान, पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्नयोजनाको सम्भाव्यता, योजनाको लागत, योजनाबाट प्राप्त हुने प्रतिफल र लाभ, योजना कार्यान्वयन गर्न सक्ने वित्तिय भौतिक तथा जनशक्ति र योजनाको आवश्यकता र प्राथिमकता समेतका आधारमा प्रदेश र स्थानीय तहको लागत सहभागितामा सञ्चालन हुने गरि समपुरकअनदान र स्थानीय तहको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाको विकास गर्ने, अन्तर स्थानीय तहको सन्तुलित विकास गर्नेर आर्थिक सामाजिक तथा अन्य कुनै प्रकारले विभेदमा परेका वर्ग र समदायको उत्थान र विकास गर्ने उदेश्यले विशेष अनदान प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

साझा कराधिकार

- सवारी साधन करको दर निर्धारण तथा संकलन प्रदेशले गर्ने
- स्थानीय तहले टांगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्स सम्बन्धमा दर निर्धारण गरी संकलन गर्ने
- घर जग्गा रजिष्ट्रेशनको शुल्क दर प्रदेशले निर्धारण गर्ने र सो को संकलन गाउँपालिकाले गर्ने
- विज्ञापन करको दर निर्धारण संकलन गाउँपालिकाले गर्ने
- मनोरन्जन करको दर र संकलन गर्ने तरिका प्रदेशले निर्धारण गर्ने र संकलन गाउँपालिकाले गर्ने

साझा शुल्कको अधिकार

- पदयात्रा र पर्यटन शुल्कको दर प्रदेशले निर्धारण र संकलन गर्ने
- उद्यान, पार्क, चिडियाखाना, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक सम्पदा, संग्रहालयको शुल्क गाउँपालिकाले निर्धारण तथा संकलन गर्ने
- ढुंगा, गिटी,बालुवा, स्लेट, चुनढुंगा, खरीढुंगा, अभ्रख, दहत्तर बहत्तर,प्राकृतिक स्रोतको करको दर र प्रकृया प्रदेशले निर्धारण गर्ने र गाउँपालिकाले संकलन गर्ने
- पर्वतारोहण शुल्क,राष्ट्रिय निकुन्ज वन्यजन्तु आरक्षण, संरक्षण क्षेत्रको प्रवेशशुल्कनिर्धारणसंकलननेपालसरकारलेव्यवस्थागरेबमोजिमहुने ।
- दोहोरो क्षेत्राधिकार भित्रका संकलित रकम प्रदेश स्तरको कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने

- श्रोतको शीर्षक खुल्ने गरी जम्मा गर्नु पर्ने

राजस्व बाँडफाँटका आधार

- राजस्व उत्पत्तिको आधार
- राजस्व संकलन लागत
- जनतालाई पुर्याउनु पर्ने सेवाको क्षेत्र
- गरिवी, स्थानीय क्षेत्रगत असन्तुलन
- असमानता न्यूनीकरण
- अन्य आयका आधार

परिच्छेदतीन

गाउँपालिकाको राजस्वको वर्तमान अवस्थाकोविश्लेषण

३.१ गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोतको विश्लेषण

गाउँपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम लिन पाउने आन्तरिक आयमध्ये गाउँपालिकाले हाल उठाइरहेको र भविष्यमा उठाउन सकिने संभावना देखिएका कर, दस्तुर, शुल्क र बिक्री बापतप्राप्त हुने आयलाई समेत यस अध्ययनमा समावेश गरिएको छ । यी क्षेत्रहरूबाट गाउँपालिकालाई प्राप्त हुने सक्ने आयको संभावनालाई अध्ययन विश्लेषणका लागि प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कलाई प्रमुख आधार मानिएको थियो । अध्ययन गरिएका प्रत्येक क्षेत्रहरूको अवस्था क्रमशः तल व्याख्या गरिएको छ ।

क्र.सं.	राजस्व शिर्षक	आ.व.२०७४/७५	आ.व. २०७५/७६	आ.व.२०७६/७७ को अनुमान
१	व्यवसाय कर	०	४००	९००
२	मालपोत भूमिकर	५००	७००	६००
३	सिफारिश दस्तुर	१०००	१५००	१५००
४	चुन ढुङ्गा रोयल्टी	२८००	८७००	१००००
जम्मा		४३००	११३००	१३०००

माथि प्रस्तुत तालिकालाई विश्लेषण गर्दा बंगलाचुलीगाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानीको अवस्था सन्तोषजनक पाइँदैन, आ.व.२०७५/७६ को यथार्त आम्दानिमा १५ प्रतिशत बृद्धि गरि अनुमान गरेको

पाइयो । आ.व.२०७६/७७ मा पेश गरिएको आय अनुमान विवरणमा कुल रकम रु ३२ करोड ८० लाख २५ हजार प्रस्तुत गरिएकोमा आन्तरिक स्रोत रु ६७ लाख २९ हजार (२ प्रतिशत) मात्र देखिएको र गत वर्षको मौज्जात रकम समेत गरि १ करोड १३ लाख आन्तरिक आम्दानिमा देखिन आउछ । संवैधानिक तथा कानूनी रूपमा प्राप्त राजस्वका अधिकार क्षेत्रमा समेत कर लगाइ असुल उपर गरेको देखिन आएन । एकीकृत सम्पत्ति कर, विभिन्न किसिमका दस्तुर तथा सेवा शुल्क, अचल सम्पत्ती मुल्यांकन सेवा शुल्क, नक्सापास दस्तुर लगायतका सम्भावना भएका थुप्रै विषयमा राजस्व संकलन गर्ने गरेको देखिँदैन । गाउँपालिकालाई स्रोत साधन सम्पन्न बनाइ आत्म निर्भर गराउने दिशामा खासै ध्यान दिएको पाइँदैन । यस क्षेत्रमा थुप्रै प्रयासहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ । बंगलाचुलीगाउँपालिकाको वस्तु स्थिति, स्थानीय अवस्था र यससंग सम्बन्धित गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूसंगको अन्तरक्रियाबाट जानकारी भए अनुसार आगामी आ.व.मा गाउँपालिका भित्र करको दर र दायरामा मा अपेक्षाकृत रूपमा वृद्धि हुने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको मुख्य शिर्षकहरूको देहायबमोजिम शिर्षकगत विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१.१ मालपोत

बंगलाचुलीगाउँपालिकाको मालपोत बापत उठने आम्दानीको अवस्थालाई हेर्दा विगत पहिलो चौमासिकमा भन्दा अहिले आयमा केहि प्रतिशतले वृद्धि हुँदै गई रहेको देखिन्छ भने मासिक रूपमा न्यून प्रतिशतले वृद्धि हुँदै गई रहेको देखिन्छ । हाल करदाता संख्या उल्लेख गर्न सकिएको छैन अर्थात भविष्यमा सो सम्बन्धी सफ्टवेयर जडान गरिएमा आउदो आ.व.मा यस सम्बन्धि रेकर्ड राख्न सकिने छ ।

समस्या र चुनौतीहरू

- जग्गाधनीहरूमा मालपोत तिर्नु पर्छ भन्ने भावनाको विकास कम देखिन्छ ।

समाधानका लागि सुझावहरू

- गाँउवासीहरूमा समयमै मालपोत तिर्नुपर्छ भन्ने भावनाको विकास गर्न चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

३.१.२ घरजग्गा कर

- हाल सम्म घरजग्गा कर बापत रकम संकलन भएको पाइँदैन ।

- तर २०७५ साउन १ गते देखि मालपोत तथा घर जग्गा कर लिन नपाइने भएकोले एकीकृत सम्पत्ति करको मात्र अभिलेख,विवरण तथा कारोबार हुनेछ ।

३.१.३ व्यवसाय कर

यसगाउँपालिकाले आफ्नो कार्यक्षेत्र अन्तर्गत रहेका विभिन्न व्यवसायहरूलाई प्रकृतिका आधारमा वर्गीकरण गरी व्यवसाय कर संकलन हुन सकेको छैन । वडा कार्यालयबाट आफ्नो आफ्नो वडाको व्यवसायको तथ्याङ्क संकलन गरी व्यवसाय कर असुलीलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने देखिन्छ । गाउँपालिका र उद्योग वाणिज्य संघ विच सहकार्य गरी व्यवसायीक औद्योगिक करदाताको संख्यामा वृद्धि भई राजस्व संकलनमा वृद्धि हुने संभावनालाई व्यवहारमा उतार्न सकिन्छ । गाउँपालिका र उद्योग वाणिज्य संघ विचको सहकार्य अनिवार्य हुन आउँछ । गाउँपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालनमा आउने उद्योग धन्दा व्यवसायीक फर्महरूको सिधा सम्बन्ध उद्योग वाणिज्य संघ सँग हुने हुँदा सहकार्यबाट गाउँपालिकालाई राजस्व संकलनमा ठूलो सहयोग गर्न सक्छ । हाल बन्दरहे पनि नेपाल र मित्र राष्ट्र बिचको ठूलो व्यापारीक नाका तातो पानि निकट भविष्यमा सञ्चालनमा आउने हुनाले पनि गाँउपालिका र उद्योग वाणिज्य संघ विचको सहकार्य आवश्यक देखिन्छ । व्यापारिक नाका तातोपानी सञ्चालनमा आउँदा गाउँपालिका क्षेत्र भित्र उद्योग व्यवसायीक फर्महरूको संख्यामा स्वतः वृद्धि हुन जानेछ ।

समस्या तथा चुनौतीहरू

गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेको व्यापार व्यवसायको अवस्थालाई हेर्दा गाउँपालिकाले करदाताको सही पहिचान तथा उनीहरूबाट कर असुली तथा संकलनका लागि प्रभावकारी संयन्त्र नहुनु यस कर संकलनको मुख्य चुनौती रहेको देखिन्छ ।

समाधानका लागि सुझावहरू

- व्यवसाय कर प्रभावकारी संकलन तथा वृद्धिका लागि जन प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा सम्बन्धित पक्षहरू लगायत सरोकारवालासंग छलफल गरी निर्णय गर्ने ।
- सम्बन्धित तहमा उद्योग दर्ताका लागि सर्जिमिन सिफारिश गर्नु पुर्व उक्त उद्योग व्यवसाय दर्ता गर्दा लाग्ने दस्तुर धरौटी लिने व्यवस्था गर्ने ।
- कर संकलनका लागी व्यवसायीहरूमा कर तिर्नु पर्छ भन्ने भावनाको विकास गर्न चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- प्रोप्राईटर व्यवसायको हकमा व्यवसाय हस्तान्तरण गर्दा निश्चित दरमा कर तोक्ने ।

- व्यवसायको नाम, ठेगाना, प्रकृति, पूंजीमा परिवर्तन गर्दा लाग्ने शूलकको निश्चित दरमा थप शूलक लगाउने ।

३.१.४ एकीकृत सम्पत्ति कर

ऐनको सम्पत्ति सम्बन्धी करको व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र तोकिएको दरमा एकीकृत सम्पत्ति कर लगाउन सक्नेछ । बिगतमा गाउँपालिकाले एकीकृत सम्पत्ति कर लागु गरेको छैन । आगामी दिनमा जग्गाको मूल्यांकन गर्ने, करदाताको विवरण संकलन गर्ने, करदाता शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र एकीकृत सम्पत्ति कर लागु गर्ने ।

३.१.५ दस्तुर तथा सेवा शुल्क

बंगलाचुलीगाउँपालिकाले गाउँवासीहरूलाई विभिन्न किसिमका सेवाहरू प्रदान गरेबापत भिन्न भिन्न शीर्षकहरूमा सिफारिस, दस्तुर तथा सेवा शुल्क संकलन गरेको देखिन्छ ।

३.१.५.१ अचल सम्पत्ती मुल्यांकन सेवा शुल्क,

बंगलाचुलीगाउँपालिकाले गाउँवासीहरूको सम्पत्ति मुल्यांकन सेवा प्रदान गरेबापत सिफारिस, दस्तुर तथा सेवा शुल्क संकलन गरेको देखिन्छ ।

३.१.५.२ नक्सापास दस्तुर

यस गाउँपालिकाले गाउँवासीहरूको नक्सापास गरेबापत सेवा शुल्क संकलन गरेको देखिन्छ । हालसम्म गाउँपालिकाले नक्सापासको प्रकृया अगाडि बढ्न सकेको छैन । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले गाउँपालिकालाई समेत नक्सा पास गरी घर निर्माणको गर्नुपर्ने व्यवस्था समेतलाई मध्य नजर गरी आगामी आ.व.देखि नक्सा व्यवस्थापन शाखा र इन्जिनियर, सवइन्जिनियर र अमिन समेतको ब्यवस्था गरी नक्सपास दस्तुरलाई समेत समयानुकुल परिमार्जन गरी अगाडि बढ्नु पर्ने देखिन्छ ।

३.१.५.३ सिफारिश दस्तुर र बक्सौनी

बंगलाचुलीगाउँपालिकाले गाउँवासीहरूलाई सिफारिस दस्तुर तथा बक्सौनी सम्बन्धि सेवा प्रदान गरेबापत सेवा शुल्क संकलन लिने गरेको छ । गाउँपालिकाको यस शीर्षकबाट सवै भन्दा बढी राजस्वसंकलन गरेको छ ।

३.१.५.४ नाता प्रमाणित

गाउँपालिकाले गाउँवासीहरूलाई नाता प्रमाणित सम्बन्धी सेवा प्रदान गरेबापत सेवा शुल्क लिने गरेको छ । गाउँपालिकाको यस शीर्षकबाट पनि राजस्व संकलनमा बृद्धि भएको पाइन्छ ।

३.१.५.५ पञ्जीकरण तर्फ

गाउँपालिकाले गाउँवासीहरूलाई जन्म दर्ता, मृत्यु दर्ता, वसाईसराई लगायत विविध पञ्जीकरण सम्बन्धि सेवा प्रदान गरेबापत सेवा शुल्क लिने गरेको छ । आ.व. २०७३-७४ को अवस्थालाई हेर्दा यस शीर्षक अन्तरगत पहिलो चौमासिकमा आय भएको देखिदै भने दाश्रो चौमासिकमा बृद्धि भएको देखिन्छ । दुई चौमासिकमा यस बापतको रकममा बृद्धि (केहि प्रतिशत) भएको देखिन्छ जुन आन्तरिक आय बृद्धिको महत्वपूर्ण पक्ष रहेको छ ।

माथि उल्लेख भएका मुख्य आयका शीर्षकहरूको अलावा पनि अन्य केहि क्षेत्रहरूबाट पनि बंगलाचुलीगाउँपालिकाले आन्तरिक आयको रूपमा रकम प्राप्त गरेको छ । भर्खरै स्थापना भएको यस गाउँपालिकाले आफुले अनुमान गरेको भन्दा जुन मात्रामा राजस्व संकलन गरेको छ, भविष्यको लागि यस गाउँपालिका आर्थिक पक्षबाट धेरै नै सक्षम हुने देखिन्छ भने परिवर्तित सन्दर्भमा स्थानीय तहलाई अधिकार दिएको धेरै क्षेत्रमा बंगलाचुलीगाउँपालिकामा अझ कर संकलन गर्न सकिने क्षेत्रहरू प्रशस्त मात्रामा रहेका छन जसलाई बंगलाचुलीगाउँपालिकाले आगामी दिनहरूमा प्रस्तावित कर सम्बन्धी दरलाई कार्यान्वयन गर्दै जाने छ भन्ने विश्वास लिएको छ ।

३.२ गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँटको विश्लेषण

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले नेपाल सरकारबाट संकलित मुल्य अभिवृद्धि कर र अन्तशुल्कको रकम तीनै तहका सरकारहरूबीचमा बाँडफाँटहुने व्यवस्था गरेको छ । जसमा स्थानीय तहहरूले १५ प्रतिशत रकम प्राप्त गर्ने व्यवस्था छ । यसका साथै प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७५ र प्रदेश कर तथा गैरकर राजस्व सम्बन्धी ऐन २०७५ ले पनि प्रदेश र स्थानीय तहबीचमा राजस्व बाँडफाँटहुने व्यवस्था गरेको छ । उल्लेखित कानूनी आधारमा यस गाउँपालिकाको राजस्व बाँडफाँट तर्फको आयको विश्लेषण गरिएको छ ।

क्र.सं.	राजस्व शिर्षक	आ.व. २०७४/७५	आ.व. २०७५/७६	आ.व.२०७६/७७ को अनुमान
१	मूल्य अभिवृद्धि कर	०	५९९००	४९९२०
२	अन्त शुल्क	०	१०९००	१२४७३
३	सवारि साधन कर	०	५५००	३९६४
४	घर जग्गा रजिष्ट्रेश शुल्क	०	७९२	५९२
५	मनोरञ्जन कर	०	०	०
६	विज्ञापन कर	०	०	०
७	नदिजन्य पदार्थ	०	११६	११००
८	रोयल्टी	०	५०००	१५६००
जम्मा		०	७४९२८	७५५६९

नेपाल सरकारले संकलन गरि संघ प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट हुने राजस्व मध्येमूल्य अभिवृद्धि करर अन्त शुल्क वापत रकम नेपाल सरकारले संकलन गरि १५ प्रतिशत र खानी पर्वतारोहण जलस्रोत विद्युत लगायतको रोयल्टी वापतको रकमको २५ प्रतिशतले हुन आउने रकमलाई ७५३ वटा पालिकाहरूलाई राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको सुत्रका आधारमा विभाजन हुने भएकोले यसको संकलन र दर निर्धारणमा पालिकाको खासै भूमिका रहने देखिदैन । तर यस्ता सम्भाव्य स्रोतको पहिचान गरि करको दायरामा ल्याउन नेपाल सरकार समक्ष अनुरोध गर्न सकिने हुन्छ । यसै गरि सवारि साधन कर प्रदेश सरकारले संकलन गरि ४० प्रतिशतले हुन आउने रकम प्रदेश नं. ५ का १०९ वटा पालिकाहरूमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको सुत्रका आधारमा विभाजन हुनेभएकोले संकलन र दर निर्धारणमा पालिकाको भूमिका नभएतापनि स्थानीय स्तरमा रहेका सवारि साधनको अभिलेख राखि सवारि साधनका धनीलाई उक्त कर प्रदेशमै बुझाउन प्रेरित गरेमा यो क्षेत्रको आम्दानि बढ्ने देखिन्छ ।

यसै गरि विज्ञापन कर र मनोरञ्जन कर घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको रूपमा रहेको र तीनबटै राजस्वबाट संकलित रकमको ६० प्रतिशत पालिकाले प्राप्त गर्ने भएकोले यसको संकलनमा पालिकाले विशेष ध्यान दिन जरुरि देखिन्छ । यसका लागि मनोरञ्जन स्थलको विकासमा जोड दिने । विज्ञापन सामग्रीहरूका स्वामित्वकर्तालाई करको दायरामा समाहित गर्ने । प्रदेश सरकारबाट स्विकृत भएका विज्ञापन कर नियमावलि र मनोरञ्जन कर नियमावली कार्यान्वयनमा ल्याउने । घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कका सम्बन्धमा कारोवारमा आधारित मूल्यांकन गर्ने

व्यवस्था मिलाउने । घर जग्गा मूल्यांकन समितिमा पालिकाको उपाध्यक्ष समेत सदस्य रहने व्यवस्था रहेकोले आफ्नो पालिका भित्रका घर जग्गाको यथार्त कारोबार मूल्य एकिन गरि समितिबाट निर्णय गराइ कार्यान्वयनमा ल्याउने व्यवस्था गर्ने ।

३.३गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने अनुदानको विश्लेषण

नेपालको संविधान अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले नेपाल सरकारले र प्रदेश सरकारले स्थानीय तहहलाइ वित्तिय समानीकरण शसर्त समपुरक विषेश अनुदान उपलब्ध गराउने व्यवस्था बमोजिम यस पालिकाको अनुदानको विश्लेषण गरिएको छ ।

क्र.सं.	अनुदान शिर्षक	आ.व.२०७४/७५	आ.व.२०७५/७६	आ.व.२०७६/७७
१	वित्तिय समानीकरण (संघ)	१९३३००	८७५००	९३८००
२	शसर्त (संघ)	१२६८००	१४१६००	२११०००
३	समपुरक (संघ)	०	१६३००	३०००
४	विषेश (संघ)	०	२०६००	३००००
५	वित्तिय समानीकरण (प्रदेश)	०	४०००	४१००
६	शसर्त (प्रदेश)	१००००	९६००	१२७००
७	समपुरक (प्रदेश)	०	१५०००	१५०००
८	विषेश (प्रदेश)	०	५२००	८२००
जम्मा		३३०१००	२९९८००	३७७८००

नेपाल सरकार मार्फत प्राप्त हुने अनुदानको रकम नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट मार्फत र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने रकम प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट मार्फत निर्धारण हुने भएकोले यसमा स्रोत बढाउने भन्दा प्राप्त स्रोतको अधिकतम परिचालन गर्ने तर्फ पालिकाले जोड दिन आवश्यक देखिन्छ । समानीकरण अनुदान बाहेक अन्य अनुदानको रकम आर्थिक बर्षको अन्त्यमा खर्च हुन नसकेमा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा फिर्ता गर्नु पर्ने भएकोले यसको परिचालनमा बढि ध्यान केन्द्रित गर्न आवश्यक छ ।

३.३गाउँपालिकाले लिएको ऋण तथा सहायताको विश्लेषण

स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालन गर्ने विकास आयोजनाको लागि उपलब्ध साधन स्रोतबाट अपुग हुने देखिएमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिशमा तोकिए बमोजिम आन्तरिक ऋण लिन पाउने व्यवस्था हुनुका साथै नेपाल सरकारको स्विकृतिमा वैदेशिक सहायता तथा ऋण लिन

सक्ने व्यवस्था रहेको छ । सो प्रावधान बमोजिम यस गाउँपालिकाले लिएको ऋणको विश्लेषण गरिएको छ ।

क्र.सं.	ऋण तथा सहायता शिर्षक	आ.व.२०७४/७५	आ.व.२०७५/७६	आ.व.२०७६/७७
१	आन्तरिक ऋण	०	०	०
२	नेपाल सरकारको ऋण	०	०	०
३	वैदेशिक ऋण	०	०	०
४	वैदेशिक सहायता	०	०	०
जम्मा		०	०	०

पालिकाहरूले वार्षिक आय व्यय विवरण बनाउदा घाटा बजेट समेत पेश गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । यसरी घाटा बजेट पेश गर्दा खर्च व्यहोर्ने स्रोत समेत उल्लेख गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । आन्तरिक ऋण उठाउदा र वैदेशिक सहायता प्राप्त गर्दा नेपाल सरकारको पूर्व स्विकृति लिनुपर्ने हुन्छ । यस्तो ऋण आयोजनामा आधारित हुनुपर्ने र आयोजनाले भविष्यमा लगानिको प्रतिफल समेत प्राप्त गर्न सक्ने हुन जरुरि हुन्छ । हाल यस गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता तथा वस्तुस्थितिको विश्लेषण गर्दा प्राप्त स्रोतको परिचालननै पर्याप्त देखिन आएकोले कुनै पनि प्रकारको ऋणको आवश्यकता देखिदैन ।

परिच्छेदचार

गाउँपालिकाको राजस्वको प्रक्षेपण

४.१ गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोतको प्रक्षेपण

क्र.सं.	राजस्व शिर्षक	आ.व.२०७७/७८ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधार
१	व्यवसाय कर	१२००	आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र २०७५/७६ को यथार्त आम्दानी र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को अनुमानित आय ।
२	मालपोत भूमिकर	७००	
३	सिफारिश दस्तुर	१७००	
४	चुन ढुङ्गा रोयल्टी	१२०००	
जम्मा		१५६००	

४.२ गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँटको प्रक्षेपण

क्र.सं.	राजस्व शिर्षक	आ.व.२०७७/७८ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधार
१	मूल्य अभिवृद्धि कर	४००००	आर्थिक वर्ष २०७४/७५ र २०७५/७६ को नेपाल सरकारको यथार्त आम्दानी र आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को अनुमानित आय ।
२	अन्त शुल्क	११०००	
३	सवारि साधन कर	४०००	आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नेपाल

			सरकारको यथार्त आम्दानी र आर्थिक बर्ष २०७६/७७ को अनुमानित आय ।
४	घर जग्गा रजिष्ट्रेश शुल्क	५५०	आर्थिक बर्ष २०७५/७६ को गाउपालिकाको यथार्त आम्दानी र आर्थिक बर्ष २०७६/७७ को अनुमानित आय ।
५	मनोरञ्जन कर	०	
६	विज्ञापन कर	०	
७	नदिजन्य पदार्थ	१३००	
८	रोयल्टी	१७०००	आर्थिक बर्ष २०७५/७६ को यथार्त आय र २०७६/७७ को अनुमान ।
जम्मा		७३८५०	

४.३गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने अनुदानको प्रक्षेपण

क्र.सं.	अनुदान शिर्षक	आ.व.२०७७/७८ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधार
१	वित्तीय समानीकरण (संघ)	९५०००	आर्थिक बर्ष २०७४/७५ र २०७५/७६ को नेपाल सरकारबाट प्राप्त यथार्त रकम र आर्थिक बर्ष २०७६/७७ को लागि प्राप्त बजेट सीमा ।
२	शसर्त (संघ)	२२०००	
३	समपुरक (संघ)	४०००	
४	विषेश (संघ)	४००००	
५	वित्तीय समानीकरण (प्रदेश)	४२०००	आर्थिक बर्ष २०७५/७६ को प्रदेश सरकारबाट प्राप्त यथार्त रकम र आर्थिक बर्ष २०७६/७७ को लागि प्राप्त बजेट सीमा ।
६	शसर्त (प्रदेश)	१४०००	
७	समपुरक (प्रदेश)	१५०००	
८	विषेश (प्रदेश)	८२०००	
जम्मा		३१४०००	

४.३गाउँपालिकाले लिन सक्ने ऋण तथा सहायताको प्रक्षेपण

क्र.सं.	ऋण तथा सहायता शिर्षक	आ.व.२०७७/७८ को प्रक्षेपण	प्रक्षेपणको आधार
१	आन्तरिक ऋण	०	हालसम्मको स्रोतको उपलब्धता र खर्च गर्न सक्ने संस्थागत क्षमता र उपयुक्त परियोजनाको पहिचान जस्ता विषयका कारण पालिकाले कुनैपनि आर्थिक बर्षहरूमा ऋणको अभ्यास नगरेको र आगामी
२	नेपाल सरकारको ऋण	०	
३	वैदेशिक ऋण	०	

४	वैदेशिक सहायता	०	आ.व.मा समेत आवश्यक नदेखिएको ।
जम्मा		०	

४० करोड ३४ लाख ५० हजार

४.३ अनुगमन र मूल्यांकन

गाउँपालिकाले गरेको आय अनुमानको लक्ष्य हासिल गर्नको लागि निरन्तर रूपमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको आवश्यकता हुन्छ । कार्य सञ्चालन भै रहेको अवस्थामा कमजोरी तथा गल्ती हुन नदिन र गल्ति भएमा समयमा नै पहिचान र समाधान गर्न अनुगमन गरिन्छ भने कार्य समाप्त भएपछि त्यसको लगानी, उपलब्धि, असर र प्रभावको लेखाजोखा गरी भावि योजना तयार गर्न मूल्यांकन गरिन्छ । गाउँपालिकाले आन्तरिक आय असुली अवस्थाको निरन्तर अनुगमनको लागि संस्थागत व्यवस्था गरी अनुगमनवाट देखिएका कमी कमजोरीहरूलाई समयमा नै सुधार गर्दै लैजानु पर्दछ । आन्तरिक आय असुली कार्यको निरन्तर अनुगमनको लागि छुट्टै अनुगमन संयन्त्र (कार्यदल, टोली वा यस्तै अन्य नाम दिई गठन गर्न सकिने) को व्यवस्था गरी अनुगमनको निश्चित ढाँचा उपयोग गर्न उपयुक्त देखिन्छ । यस्तो अनुगमन संयन्त्रको महत्वपूर्ण भूमिकामा राजस्व शाखा प्रमुखलाई राख्नु उपयुक्त हुन्छ । यस्तो संयन्त्रमा आवश्यकता अनुसार उद्योग बाणिज्य संघ तथा गाउँ स्तरिय राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरूलाई आमन्त्रित गरी छलफल गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको आवधिक समिक्षा तथा नीति निर्धारकहरूलाई आयको अवस्थाको सूचना उपलब्ध गराउनको लागि मासिक आय विवरण तयार गरी उपलब्ध गराउन उपयुक्त हुन्छ । यसबाट गाउँपालिकाको राजस्व असुली नीति कार्यान्वयन गर्नमा पनि आवश्यक सहयोग पुग्न जान्छ ।

४.४ गाउँपालिकाको अवसर र चुनौती

बंगलाचुलीगाउँपालिका एउटा यस्तो गाउँपालिका हो जहाँ अवसर र चुनौती बराबर जस्तै देखिन्छ । यति धेरै अवसर गाउँपालिकासँग छ भने त्यसको सही व्यवस्थापन पनि कम चुनौती पूर्ण छैन गाउँपालिका भित्र रहेका अवसरहरूलाई समयमामै पहिचान गरि त्यसको समानुपातिक व्यवस्थापन गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ भने अर्का तीर ती अवसरको सदुपयोग गर्ने गाउँपालिकाको नीति र कार्यक्रम प्रति स्थानीय बासीको कत्तिको सहयोग र समर्थन रहन्छ । गाउँपालिकाको नेतृत्वदायी भूमिकामा रहने नेतृत्वको इच्छाशक्ति सामुहिक प्रतिद्धतामा यस गाउँपालिकाको भविष्य निर्भर गर्दछ । उपलब्ध साधन स्रोतको वा गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको जमिन, ताल, पोखरी, खोलाको उपयोग गर्ने एकल सौँच भन्दा ती स्थानहरूको बहुआयमिक उपयोगको खाँचो देखिन्छ । कृषि तर्फ धान गहुँ, तोरी, उखु, आलु,

दलहन जस्ता कृषि उत्पादनको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न आधुनिक कृषि प्रविधीका बारेमा किसानलाई जनचेतना अभिवृद्धि गराई सीपमूलक तालिम व्यवस्था गर्न सकिन्छ । उत्पादित कृषि सामाग्रीको व्यवस्थापन भण्डारण खरीद र बिक्री वितरण धार्मिक तथा अन्य पर्यटका लागि आवश्यकता अनुसारको पर्यटन व्यवसाय बाखा, कुखुरा, गाई भैसी तथा बाखापालन व्यवसाय स्थानीय स्रोत साधनको पहिचान, स्थानीय साधन स्रोत र सीपको सहि सदुपयोग गर्दै साना वा ठूला कृषिजन्य उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको जमिन, ताल, पोखरीको सही व्यवस्थापन सहित उत्पादनमूलक काम वा व्यवसायीक फर्मका लागि प्रयोग गर्न सकिन्छ । कुसैहीया खोलामा पूर्वाधार निर्माण गरी पाल्हीभगवती मन्दिर दर्शनार्थ आउने धार्मिक पर्यटन नन्दन ताल अवलोकन गर्न आउने पर्यटक गाउँपालिकाको सिमा संगै जोडिएको रामग्राम गाउँपालिका अवस्थित स्तुपा बौद्ध धर्मालम्बीहरूको आस्थाको केन्द्रमा अध्ययन अवलोकन दर्शन पर्यटकलाई केन्द्रबिन्दमा राखी कुशैया खोलाको सिमामा बाँध (आवश्यकता अनुसार खोल्न र बन्द गर्न) सकिने गरी बाँध बाधि स्टीमर-डुङगा सञ्चालन, यसका साथै पूर्व पश्चिम राजमार्गको लगभग मध्यभागको नजिक रहेको यस गाउँपालिकाले यस बाट फाइदा उठाउन सक्ने थुप्रै आधारहरू छन् । त्यसको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ जस्तै नेपाल र छिमेकी राष्ट्र भारत विचको व्यापारीक केन्द्र महेशपुरलाई बनाउन सकिन्छ त्यती मात्र होइन छिमेकी राष्ट्र चीन र नेपाल विचको कोरला नाका सञ्चालनमा आउने बित्तिकै महेशपुरलाई त्रिपक्षीय व्यापारीक केन्द्रका रुपमा विकास हुने संभावनालाई नकार्न सकिदैन त्यसका लागि बलगाचुली गाँउपालिका तयार हुनुपर्छ । यो एउटा ठूलो अवसरका रुपमा गाँउपालिका सामू छ । यसलाई कसरी सदुपयोग गर्ने त्यो पनि गाँउपालिका कै हातमा छ । यी सकरात्मक पक्षलाई आत्मसात गर्दै अगाडि बढ्न जरुरी देखिन्छ । यसका साथ साथै गाँउपालिकाको क्षेत्र भित्र रहेको सम्पूर्ण भूभाग खेती योग्य छ यो अर्कै महत्वपूर्ण पक्ष हो भने बलगाचुली गाँउपालिकाको अर्कै राम्रो पक्ष अन्य गाँउ गाउँपालिकाको तुलनामा जग्गा खन्डिकरण न्यून रहनु हो खाँचो समयमा अवसर र चुनौतीको पहिचान गरि त्यसको सहि व्यवस्थापन हो ।

अर्कै तर्फ गाउँपालिका सामू थुप्रै चुनौती पनि छन् ती चुनौतीको सामना र व्यवस्थापन कसरी गर्छ त्यसले गाउँपालिकालाई दुरगामि प्रवाभ पर्न सक्छ । गाउँपालिका क्षेत्र भित्रको जमिन खेतीयोग्य भए पनि आम किसानमा देखिएको चेतनाको कमि सीपको अभावका कारण सोचे जस्तो प्रतिफल पाउन सकेको छैन भने नन्दन ताल स्थानीयको बोलीचालीको भाषामा बयासी विघा भनिने जमिन ताल पोखरी कुसहिया खोलाको थुप्रै भूभाग स्थानीयले अतिक्रमण गरेका छन जुन जग्गा गाउँपालिकाको स्वामित्वमा देखिन्छ । उक्त जमिन, ताल, पोखरी, खोला गाउँपालिकाले अधिग्रहण गरि त्यसको सही व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

बर्षाको याममा आउने बाढिले खेती योग्य जमिन कटान डुबान गर्ने गरेको छ । डुबान र कटान बाट जमिन संरक्षण गर्न बाढि नियन्त्रण गर्न जरुरी छ । महेशपुर भन्सार (नाका) लाई ठूलो व्यापारिक केन्द्रमा परिणत गर्न आवश्यक पूर्वाधारको अभाव जस्तै सडक सुख्खा बन्दरगाहा निर्माण लागि स्थान अभाव यती हुँदा हुँदै पनि बंगलाचुलीगाउँपालिका एउटा यस्तो गाउँपालिका हो जहाँ थुप्रै संभावना अवसरका ढोका खोल्न सकिन्छ चुनौतीको सामना गर्दै ती चुनौतीलाई किनारा लाउन सकिन्छ र एउटा सुन्दर शान्त विकसित कृषिमा नमुना गाउँपालिकाको विकास गर्न सकिन्छ ।

परिच्छेदपाँच

निष्कर्ष तथा सुझाव

५.१ अध्ययनका निष्कर्षहरू

गाउँपालिकालाई प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएका जिम्मेवारीहरू पुरा गर्ने सन्दर्भमा आवश्यक पर्ने वित्तीय श्रोतको सुनिश्चितताका लागि आन्तरिक श्रोत परिचालनको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । आन्तरिक श्रोतको प्रभावकारी परिचालनका लागि गाउँपालिकाहरूमा स्पष्ट नीति एवम् कार्ययोजना, आवश्यक संस्थागत व्यवस्था, दक्ष जनशक्ति र यथेष्ट सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको उपलब्धता हुन जरुरी हुन्छ । यी सबै पक्षहरूमा अधिकांश गाउँपालिकाहरूको अवस्था कमजोर रहेको कारण गाउँपालिकाहरूको आन्तरिक श्रोत अनुमान तथा विश्लेषण स्पष्ट, पारदर्शिक र यथार्थपरक हुन सकिरहेको छैन । यसै सन्दर्भमा बंगलाचुलीगाउँपालिकाले आन्तरिक श्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन गरेको छ । अध्ययनका लागि सिमित श्रोत र छोटो समयमा गरिएको यस अध्ययनबाट पनि आन्तरिक श्रोत परिचालनका केही नयाँ संभावनाहरू देखा परेका छन् । यी सम्भावनाहरूको उपयोग गर्नका लागि गाउँपालिकाले स्पष्ट कार्ययोजना बनाई साझेदारीका लागि ठोस प्रयास गर्न आवश्यक छ । स्पष्ट नीति र योजना सहित कार्यान्वयन तहमा जान सकेको खण्डमा यसबाट बंगलाचुलीगाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोत परिचालनको पक्षलाई अझ बढी स्पष्ट, पारदर्शिक, अनुमानयोग्य, निर्विबाधित र यथार्थपरक बनाउन सकिने छ भन्ने निष्कर्ष निकालिएको छ ।

५.२ सुझावहरू

अध्ययनको क्रममा देखिएका संभावना र अन्तरक्रियामा भएको छुलफल समेतका आधारमा गाउँपालिकाको राजस्व तथा आन्तरिक स्रोत परिचालनका लागि निम्नलिखित सुझावहरूको कार्यान्वयन हुन आवश्यक देखिएको छः

५.२.५ गाउँपालिकाले आन्तरिक राजस्व वृद्धिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत सुझाव

- आ.व.२०७४।०७५ कालागि गाउँसभाबाट आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व वृद्धिका लागि बंलगाचुली गाउँपालिकाले बजेट, नीति तथा कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरेको थियो । यसका लागि गाउँपालिकाले राजस्व सम्बन्धी विषयलाई संस्थागत गर्दै व्यापक जनसहभागिताको माध्यमद्वारा व्यवस्थित र योजनावद्ध कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ । विकास प्रकृतिलाई अघि बढाउन गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि, भौतिक, सामाजिक, आर्थिक साँस्कृतिक, पर्यटकिय एवम् वातावरणीय दृष्टिले दिगो विकास कायम गरि विकासको प्रतिफल सबै गाउँवासी समक्ष पुऱ्याउने वृहत लक्ष्य अगाडी सारेको छ । सो लक्ष्य हासिल गर्न आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु चुनौतीको विषय बनेको छ । आन्तरिक स्रोतको पाहिचान तथा सोको प्रभावकारि परिचालन गर्न निम्नानुसारका राजस्व नीतिहरूलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ ।
- वित्तीय व्यवस्थापन, राजस्व संकलन तथा स्रोत परिचालनलाई गाउँ विकासको मूल आधार बनाउने,
- गाउँपालिकाले प्रचलित ऐन नियम वमोजिम लगाउन र उठाउन सक्ने कर, दस्तुर, शुल्क निर्धारण गर्दा गाउँवासीहरूको जीवन स्तर र व्यवहारिक पक्षलाई समेत ध्यानमा राख्ने,
- सम्पूर्ण गाउँवासीलाई स्वतः स्फूर्त करको दायरा आउने नीतिगत व्यवस्था गर्ने,
- छुट भएका राजस्वका वैकल्पिक क्षेत्र पहिचान गरि नीतिगत रूपमा राजस्वको दायरामा ल्याउने,
- आत्मनिर्भरतामा आधारित विकास पद्धति थालनी गर्ने जसमा बाह्य स्रोत परिचालनको लागि आवश्यक समन्वय सहकार्यलाई प्राथमिकता दिने,
- बेरुजु फर्यौट र न्यूनीकरण तथा खर्च नियन्त्रण तथा पारदर्शिताका लागि संस्थागत प्रभावकारी लेखा प्रणालीमा विकास गर्ने,
- सम्पत्ति करको विकसित र बैज्ञानिक प्रणालीको रूपमा रहेको एकिकृत सम्पत्ति कर अनिवार्य लागू गर्ने,

- विकास निर्माण कार्यमा स्थानीय उपभोक्ताहरूको लागत सहभागिता जुटाउन नीतिगत व्यवस्था गर्ने ,
- बेरुजू एवम् पेशकी फछ्यौट गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरी असुल उपर गर्नु पर्ने रकम कडाईको साथ असुल उपर गर्न जोड दिने,पेशकी पद्धतिलाई क्रमश हटाउँदै जाने नीति अवलम्बन गर्ने,
- व्यवसाय कर संकलनलाई सहभागितामूलक पद्धतिको अवलम्बन गर्न र कर संकलनमा प्रभावकारिता ल्याउन उद्योग वाणिज्य संघ तथा सम्बद्ध सरोकारवालाको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने,
- निर्मित संरचनाहरूको अभिलेखीकरण गर्ने र नयाँ संरचना निर्माण गर्दा नक्सापास गर्ने प्रावधानलाई अनिवार्य गर्ने कानूनी व्यवस्था गर्ने,
- सार्वजनिक नीजि साझेदारी (सानिसा) मोडेललाई प्रभावकारी रूपमा लागु गरि स्थानीय तहको लागत कम गर्ने पद्धतिको विकास गर्न आवश्यक कानून निर्माण गर्ने,
- गाउँपालिका भित्र संचालनमा रहेका गैर सरकारी संस्थाहरूको स्रोतलाई गाउँ सभाबाट स्विकृत गराई पालिकाको वार्षिक बजेटमा समावेश गरेर मात्र खर्च गर्न पाउने व्यवस्था गर्ने,
- गाउँपालिकाको राजस्व तथा आन्तरिक श्रोत वृद्धि तथा परिचालन सम्बन्धी छुट्टै दीर्घकालिन नीति, रणनीति तथा कार्यनीतिहरू तर्जुमा गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- राजस्व परिचालन सम्बन्धि नीति बनाउदा आन्तरिक श्रोतको वृद्धि र सोको दिगोपन, वातावरणीय संरक्षण र साझेदारीको प्रयासलाई महत्व दिनु पर्ने देखिन्छ ।

५.२.५ गाउँपालिकाले आन्तरिकराजस्व वृद्धिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने कार्यक्रमगत सुझाव

- गाउँपालिकाले सेवा शुल्क, कर, दस्तुरका सम्बन्धमा गाउँवासीको तथ्याङ्किय लगत तयार पार्नु पर्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिकाहरूले एकीकृत सम्पत्ति कर लिने आधार मालपोतले निर्धारण गरेको जग्गाको मुल्याङकनलाई बनाउन उपयुक्त देखिन्छ ।
- आ.व. २०७६/७७का लागि स्वीकृत भएका राजस्वका दररेटहरू नै आ.व. २०७७/०७८ मा लागुगर्न उपयुक्त देखिन्छ ।
- उपभोक्ता समितिबाट सञ्चालन हुने योजनाहरूमा उपभोक्ताहरूबाट लागत सहभागिता वापतको व्यहोर्ने अंश गाउँपालिकाको प्रत्यक्ष नियन्त्रणमा रहने गरि उपभोक्ता समितिको खातामा नगर्दै जम्मा गर्ने व्यवस्था गरि कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको रूपमा रहेको गाउँपालिका क्षेत्र भित्रको ढुङ्गा, गिटी, वालुवाको विक्रिका सम्बन्धमा प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेको दर बमोजिम ठेक्का व्यवस्थापन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- करदाताहरूसँग समन्वय गर्दै करदाता, शिक्षा कार्यक्रम लागु गरी कार्यान्वयनमा बढी प्रभावकारी साथ अगाडि बढ्न पहल गर्ने,
- गाउँपालिकाद्वारा निर्माण गरिएका सडकहरूमा पटके सवारी कर निर्धारण गरी कर असूली गरी आयमा बृद्धि गराउनका लागि पहल गर्नु उपयुक्त देखिन्छ ।
- घर बहालकर असूली सम्बन्धमा घर बहालको लगत तयार गरी घरबहाल कर असूली गरी राजस्वमा बृद्धि गराउनका लागि पहल गर्नु उपयुक्त देखिन्छ । यसका लागि वडा कार्यालयहरूको परिचालन गर्न उपयुक्त हुन्छ ।
- व्यवसाय कर असूली सम्बन्धमा उद्योग वाणिज्य संघ र गाउँपालिकाबीच सम्झौता गरी व्यवसाय करमा असूली तथा नयां खोलिएका पसल व्यवसाय दर्ता गराई व्यवसाय करमा बृद्धि गराउन अभियानको रूपमा अगाडी बढ्न पहल गर्नु उपयुक्त देखिन्छ ।
- गाँउ क्षेत्र भित्र विज्ञापनका लागि सार्वजनिक स्थलहरूमा साइनबोर्ड, ग्लो बोर्ड, स्टलहरू लगायत भविष्यमा राखेमा सम्बन्धित ब्रान्ड एंव कम्पनीहरूसंग विज्ञापन कर बुझाउनका लागि जानकारी गराउन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।
- गाँउ क्षेत्र भित्र व्यवस्थित तरिकाबाट सवारी साधन पार्किगको व्यवस्थाका लागि पार्किग शुल्क निर्धारण गरि पार्किग स्थलको निर्माण र स्थलको किटानी गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- सक्षम अनुगमन टोलीको गठनका साथै परिचालन गरी करको दायरामा आई नसकेका करदाता एंव व्यवसायीहरूको पहिचान गरी करको दायरा भित्र ल्याउने प्रयास सुरु गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको रूपमा रहेको मनोरञ्जन कर र विज्ञापन करका सम्बन्धमा प्रदेश सरकारबाट स्विकृत मनोरञ्जन कर नियमावली २०७६ र विज्ञापन कर नियमावली २०७६ बमोजिम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । पालिकाभित्र स्थायी ठेगाना भएका नागरिकको स्वामित्वमा भएका सवारी साधनको अभिलेखीकरण गर्ने र प्रदेश भित्रका यातायात व्यवस्था कार्यालयमा कर तिर्न प्रेरित गर्ने,
- सिमेन्ट कारखानाहरूले प्रयोग गर्दै आएको ढुङ्गा खानीको संघ र प्रदेशको समन्वयमा उत्खनन् गरि राजस्वको वर्तमान दरमा राजस्व संकलन गर्ने,
- प्रदेशसँगको समन्वयमा पालिका भित्र रहेको वनबाट उत्पादित काठ दाउरा तथा जडिबुटको विक्रि वितरण गर्ने,

- दीर्घकालिन आम्दानि हुने क्षेत्रमा लगानी बढाई स्रोतको अभिवृद्धि गर्ने ।

कृषि सहकारीको अवधारणा

यस बंगलाचुलीगाउँपालिकामा वसोवास गर्ने र कृषि पेशा वा व्यवसायमा आवद्ध आम किसानको जिवन स्तर उठाउन त्यसका साथै गाउँपालिकाको आन्तरिक आय स्रोत समेत वृद्धि गर्ने उद्देश्यले कृषि सहकारीको अवधारणा प्रस्तुत गरीएको हो । साथै किसानका आधारभुत आवश्यकता पूरा गर्न समेत कृषि सहकारीको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । त्यसको काम कर्तव्य र अधिकार क्षेत्रका बारेमा यहाँ चर्चा गर्न पर्दैन किन भने यो स्वयंमगाउँपालिकाको स्वामित्वमा सञ्चालनमा आउने भएकाले यसको कार्य क्षेत्र कर्तव्य र अधिकार स्वयंम गाउँपालिकाले नै निर्धारण गर्ने छ । फेरी पनि यसले गर्ने मुख्य काम भनेको यस गाउँपालिका भित्र रहेका आम किसान जो व्यवसायीक रुपमा बाख्रापालन, कुखुरापालन, गाई भैसीपालन तथा मौरिपालन व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहन्छ उनीहरूका लागि आवश्यक आधारभूत आवश्यकता पूर्ती गर्न व्याजमा अनुदान दिने कार्यको थालनि गर्न आवश्यक देखिन्छ । जसले उनिहरूको आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि भई दीर्घकालमा पालिकाको राजस्वको स्रोत बढाउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने देखिन्छ । त्यस्तै जो किसान व्यवसाय रुपमा तरकारी खेती वा अन्य खेतीवाली गर्न चाहन्छन उनीहरूका लागि पनि पूर्ण रुपमा सहयोगी संस्थाको भूमिकामा रहनेछ । यसरी लगानी पश्चात उत्पादित कृषि अन्य सामाग्री स्वयंम कृषि सहकारीले नै खरीद गरी व्यवस्थापन, भण्डारण, बिक्री वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाउन सकिन्छ । किसानले उत्पादन गरेको कृषि जन्य सामाग्री बिक्री वितरण बाट हुन आउने रकम किसानको न्यूनतम आवश्यकता पुरा गर्न निश्चित रकम किसान लाई नै उपलब्ध गराउने र बाँकी रकम बाट किसानले लिएको ऋण क्रमश चुक्ता गर्दै जाने व्यवस्था समेत मिलाउन सकिने हुनाले यो अहिले अत्यन्तै उपयोगी बन्दै आएको विकसीत मुलुकमा समेत यसको प्रभावकारी भुमिका देखिन्छ । हाम्रो देशमा समेत केही पालिकाले यो अवधारणालाई सक्रियता पूर्वक लागु गरेका हुन जसले गर्दा एकातिर किसानको जिवनस्तर माथि उठ्छ । बजार नपाउने चिन्ता बाट समेत किसान मुक्त हुने हुनाले किसानलाई कृषि जन्य व्यवसाय तर्फ ढुक्का साथ काम गर्न सक्ने वातावरण तयार हुन गई गाउँपालिकाको आन्तरीक आयस्रोतमा समेत स्वत वृद्धि हुनेछ ।

अन्य संघ संस्था संगको सहकार्य

यस गाउँपालिका भित्र रहेका सरकारी वा गैर सरकारी संघ संस्थाहरू संगको सहकार्य पनि त्यतीनै आवश्यक हुन आउँछ । गाउँपालिका भित्र हाल कार्यरत सरकारी वा गैरसरकारी संग संस्थाको प्रकृती उनीहरूको कामको समेत नियमन गर्ने अधिकार गाउँपालिकामा रहेकाले उनीहरू संगको सहकार्य उनीहरूको मुल्याङ्कन उनीहरूको स्थानीय संगको सहकार्यको समेत अनुगमन नियमन गर्नु पर्ने देखिन्छ । कुनसंस्था कुन उद्देश्यका लागि कार्यरत छ त्यसो काम कारवाहीको रेकर्ड गाउँपालिकामा हुन आवश्यक छ आन्तरीक रुपमा संघ संस्था संगको सहकार्य वाट के-के फाईदा हुन सक्छ । जसले आन्तरीक आय स्रोतमा कस्तो भुमीका खेल्न सक्छ त्यसको लेखा जोखा गरी त्यसैका आधारमा सहकार्य गर्न सकिन्छ ।